

ANTUN RADIĆ

OSNIVAČ HRVATSKE ETNOGRAFIJE

Na kraju 19. i početkom 20 stoljeća seljaštvo je u Hrvatskoj bilo podređeno, politički obespravljeno i gospodarski iscrpljeno. U seljaštvo se ubrajalo preko 90% stanovništva. Antun Radić¹ je smatrao da se stanje može promijeniti na način da se prosvjetno i politički organizira seljaštvo i na taj način pokrene. Način za ostvarivanje toga vidio je u pokretanju lista koji će obrazovati seljaštvo i proširiti njihovo znanje i spoznaju spoznajni. Prvi broj "**Doma. Lista hrvatskom seljaku za razgovor i nauk**" izašao je 15. prosinca 1899. List je sadržavao rubrike poput: "*Glasovi iz naroda*", "*Život, svijet, ljudi*", "*Narodno gospodarstvo*", "*Hrvati*", "*Politika*", "*Što je nova doma i po svijetu*"... *Dom* je prestao izlaziti 1904.

Krajem se 19. st javila snažna polarizacija između mladih i starih pisaca, koju Antun Radić kao kritičar i humanist toga razdoblja snažno osuđuje. Tomo Maretić tzv. Hrvatski vukovac, je 1899. objavio djelo pod nazivom "*Gramatika i stilistika hrvatskog ili srpskog književnog jezika*", što je izazvalo snažnu reakciju kod Antuna

Radića koja je rezultirala osvrtnom u četiri nastavka objavljenom u listu "*Obzor*". Naglašavao je da dokle "*hrvatski i srpski nešto znače, i to svaki nešto drugo, dotle su hrvatski i srpski književni jezik – dvoje*". On naglašava kako bi se književnici trebali ujediniti sa zajedničkom zadaćom da osvještavaju narod, prosvjetljuju i doprinose izgradnji humanističkih vrлина.

Proučavanje narodnog života i običaja

Antun Radić uvodi znanstvene metode za proučavanje života naroda. Već pismima iz gimnazijalskih dana on brata Stjepana, a koji putuje Hrvatskom, moli da promatra "*uzroke bolim, ranam, patnjam narodnim*" da vidi "*s česa narod trpi*" i "*u čem su narodni ideali*".

Kada je JAZU pokazala zanimanje za prikupljanje etnografske grade, Antun Radić se uključio kao suradnik. Ivana Milčetića, urednik objavljuje "*zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*". U prvom svesku, objavljenom 1867 na 368 stranica, objavljeno je mnogo priloga o ženidbenim običajima, narodnom vjerovanju, smrti, narodnim jelima i pićima, i sl. Kako Ivan Malčetić nije bio u mogućnosti nastaviti s radom na drugom svesku, posao urednika je ponuđen Antunu Radiću.

¹ dr. Ante RADIĆ (Trebarjevo Desno 11. VI. 1868. - Zagreb 10. II. 1919.) Znanstvenik, književnik i političar. Utemeljitelj hrvatske etnografije. Od 1893. u školskoj službi, nakon izbora za Sabor 1897., na izričiti zahtjev bana Khuena, otpušten iz službe, jer nije htio glasovati za vladina kandidata. Od 1897. do 1902. Radić radi kao urednik "Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena", koji je izdavala JAZU u Zagrebu. 1899. pokreće Radić "Dom – list hrvatskom seljaku za razgovor i nauk". Zbog sukoba s Tomom Maretićem napušta mjesto urednika "Zbornika" te preuzima mjesto tajnika Matice Hrvatske, a od 1906. postaje i urednikom "Glasa Matice Hrvatske". Zajedno sa svojim bratom Stjepanom, Ante Radić vrši pripreme za osnivanje seljačke stranke. U "Domu" piše 13. III. 1902. programatski članak "O hrvatskoj seljačkoj stranki" u kojem kaže: "**Vrijeme je već da se sami seljaci za sebe postaraju. Već je dosta tog pisanja i govorenja, što se vidi i čuje od naše gospode: naš mili, naš ljubljani, naš mukotrpn, naš mučenički, naš na krst razapeti narod. Tog je već dosta i previše, i što se više toga čita i čuje, to je tome milom i ljubljenom narodu sve to gore.**" 10. III. 1904. osnovala su braća Radić Hrvatsku pučku seljačku stranku, istupili iz Hrvatske opozicije i odlučili voditi hrvatsku realnu politiku, što im je i uspjelo, jer su iz male, neznatne stranke razvili u najjaču i najbrojniju hrvatsku političku stranku. God. 1909. izgubio je Radić posao tajnika Matice Hrvatske, te se od tada morao isključivo prehranjivati pisanjem, ponajviše u "Hrvatskom Narodu", "Hrvatskim novinama" iz Virja, u "Domu", glasilu HPSS, te u "Obzoru". God. 1917. primljen je Ante Radić ponovno u državnu službu, kao profesor gornjogradske gimnazije u Zagrebu, no izdržao je samo godinu i pol dana. Umro je 10. II. 1919. Nove vlasti Kraljevine SHS nisu odobrile mirovinu udovici Antuna Radića Vilmi, koja je time ostala bez sredstava za život. Kad je dobila sudski nalog da napusti stan zbog neplaćanja stanarine, otišla je 6. srpnja 1919. na grob svog supruga Ante i tamo ispila otrov.

U svom članku povodom izlaska zbornika pod nazivom “*iz naroda za narod*” Radić naglašava kako školovani ljudi imaju svoju pravu vrijednost i snagu tek ako su povezani sa svojim narodom. U sljedećem članku “*Dva društva*”, Radić upozorava na problem kontinuiranog širenja kulture tuđinstva. Naglašavajući kako “*narodi vriede toliko, koliko vriede u kulturi*”, Radić uvodi dvije kategorije u proćavanje kulture:

Kultura srca podrazumijeva naćin života, obićaje, društveno uređenje, poeziju.
Kulturom uma je smatrao znanja, vještine i iskustva.

Pod narodnim životom, Radić smatra život onih ljudi koji nisu školovani, rade rukama i žive po selima. I dok je ovo smatrao razlikama koje odjeljuju narod od gospode, on naglašava da ništa od toga, ne odjeljuje zapravo seljaka od gospode, jer je prava razlika kultura, tj. naćin života. I dok se *imetak dade steći i znanje upotpuniti, za promjenu cjelokupne kulture bi trebalo stotine godina.*

Kao uvod u 2. svezak “*Zbornika za narodni život i obićaje južnih Slavena*”, Radić objavljuje “*Osnovu za sabiranje proućavanje građe o narodnom životu*” koja govori o zadaći zbornika, te sadrži konkretne upute za sabiranje građe. Kako on kaće, zadaća je zbornika

- “*da se u njem sabere sve sto moće, o narodnom životu južnih slovjena*”
- *da se sabrana građa znanstveno obradi*”
- “*Osnova..*” je bila tiskana 1897. u 2000 primjeraka, od ćega je 600 poslano na adrese suradnika. Radićeva *Osnova* je temeljit i stručan uradak. Pitanje iz *Osnove* su i danas aktualna zadaća:
- **Sagledati prirodnu cjelinu:** “*Iz kojeg je kraja, mjesta ili grada?(...) Koliko ima duša? Je li kraj gorovit ili raven?(...) Koliko je te zemlje potrebno za prehranu muža i žene s dvoje, troje djece?*”
- **Tjelesno ustrojstvo naroda:** “*Jesu li ljudi visoki, srednji, niski?(...) Jesu li ljudi jaki ili slabi?(...) Imadu li mnogo djece? U kojoj dobi obićno umiru? Umire li mnogo djece? Ima li mnogo starih i koliko su stari?(...) Koje su najobićnije bolesi?*”
- **Pitanja o jeziku:** “*Je li štokavski, ćakavski ili kajkavski? Kako ga zove sam narod? Koji se glasovi izgovaraju drugaćije nego u knjićevnom govoru?* ”
- **Pitanja o “narodnom srcu” koji se odnosi na obićaje (godišnje, vjenćanja, porode), sve vrste zabave, odnose unutar obitelji, vjerovanja i sl”.**
- **Pitanja o narodnom umu bavi se narodnim iskustvom znanjima i mudrovanjima (Kako narod raćuna vrijeme? Kako se dijeli dan? Kako raćunaju i pišu brojeve nepismeni ljudi? Ćemu se plaća porez?) ”.**

Postoje nadalje pitanja o selu i okolici, o kući i dvorištu, hrani i posudu, odijelu i obući, nakitu, pušenju, lijekovima, lovu, spravama i oruđima....

Na kraju “*Osnove..*” Radić naglašava da oni koji prikupljaju građu moraju dobro poznavati kraj i ljude. Po njegovom mišljenju za to bi bili idealni “*pametniji pismeni seljaci*” i “*stariji ućitelji i svećenici*”. **Zbornik** sa rezultatima ispitivanja je objavljen 1897. godine i to na 509 stranica. Treći svezak **Zbornika** je izašao 1899 za 334 stranice. Nakon šestog sveska Antun Radić je postavio zahtjev, da bi za rad koji je uložio trebao biti bolje plaćen. Ali kako je upravo u to vrijeme objavio kritiku na “*Gramatiku.*” Tome Maretića, zapao je u loše odnose unutar akademije (JAZU), pa se njegovim zahtjevima nije udovoljilo. Mjesto glavnog urednika je preuzeo Tomo Maretić, a koji se ponudio da će besplatno uređivati zbornik.^{2 3}

Priredio: *Ivica Košak*

2 Perić, I. Antun Radić : 1868.-1919. Biblioteka Povjesnica / Dom i svijet. Zagreb,. 2002.

3 Jasna Ćapo Źmegać et al. Hrvatska etnografija, matica hrvatska, Zagreb, 1998.